

Kültür Hattı Okumaları #4
2022

Kamusal Alanların Kesişim Kümesinde Sanatı Okumak

Kerem Güman
kguman@gmail.com

İKSV Kültür Politikaları Çalışmaları Departmanı tarafından hazırlanan ve her bölümünde farklı bir yazarın, araştırma sürecini anlattığı Kültür Hattı Okumaları, Türkiye’de kültür-sanat alanında çalışan kişilerin ve araştırmacıların tecrübe alışverişine katkıda bulunmayı hedefleyen bir yazı dizisidir.

ÖZET

Tarihin belli bir dönemine dair bir simülasyon olarak kabul edildiği takdirde, bienallerin güncel sanatı belirleyen etmenlerin bir sentezi olduğunu söylemek pekâlâ mümkündür. Bunun dışında, tüm yönleriyle incelendiğinde, zamanın sosyo-politik ruhunu kavramada araştırmacıya önemli katkılar sunacak bir alan açtığı da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu metinde bahsi geçen çalışmamda, Walter Benjamin'in tarih felsefesi üzerine tezlerini küratoryal konseptinin merkezine oturtan 56. Venedik Bienali'ni yerinde inceleyerek, kamusal alanın sınırları ile ilgili yeni bir gözlem yapmaya gayret ettim. Çalışmanın bulguları bize kamusal alanın, dolaşımda olan sanatsal yaratı sayesinde yeni ve ideal formlar kazanabildiğini gösteriyor.

Bu çalışmanın kapsamını belirleyen etmenlerden ilki 2013 yılında tamamladığım yüksek lisans tezim. Bu tez süresince, portre resimleri bağlamında Çin güncel sanatını tartışırken edinmiş olduğum bilgiler ışığında, sanat ve piyasa ilişkisini ve bu bağlamda büyük güncel sanat sergilerini bizzat yerinde inceleme isteği duydum. Kültür endüstrileri alanında en nüfuzlu ve köklü kurumsal geçmişe sahip olan bienalin dinamiklerini yerinde inceleme fırsatına erişmemi sağlayan Venedik Uluslararası Yaz Okulu'na (Venice School for Curatorial Studies) kabul edilişim bana tezimi yazabilmek adına ana motivasyonu sağlamıştır.

56. Venedik Bienali'nin W.Benjamin¹'in tarih felsefesi üzerine tezlerinden yola çıkarak oluşturduğu "All the World's Futures"² isimli konseptin kendi içinde yarattığı çelişkili doğasından yola çıkarak çalışmamdaki ana soruları kurguladım. Venedik Bienali'ni, laboratuvar niteliğinde bir küratoryal etkinlik ve incelememi çitin ötesine taşımama yardımcı olan, içinde eş zamanlı olarak tüm dünyadan dengeli bir katılımı sağlayan, genel resme dair bir deneyim edinebileceğim mikro ölçekte bir mekân olarak düşündüm. Bu düşüncelerim doğrultusunda, periferiden merkeze yönelimli çevresel etmenlerin perspektifinden bienali deneyimleyebilmenin ne kadar mümkün olacağını ve bu deneyimin bana büyük resme dair yeni bir kavrama sağlayıp sağlamayacağını çalışmamın ana soruları olarak seçtim.

Araştırmama konu olan birbirine karşıt görüşleri tartıştığım literatür taramasının sonucunda, Adokrasi (adocracy)³'nin kamusal alan için son derece elzem bir bileşen olduğu ve sanatın yaratma sürecinden sergilenme aşamasına kadar tüm evrelerinde güncel ihtiyaca cevap veren bir örgütlenme modelini önerdiği sonucuna ulaştım.

İlişkisel ağların belirleyici bir unsur olarak ön plana çıktığı bir dönemde, günümüz sanatını inceleyen bir araştırmacı olarak, bir kâşif gibi raslantısal/deneysel yaklaşımlara alan açmanın ve daha çok şans vermenin önemini burada vurgulamak isterim.

¹ Walter Benjamin (1892-1940) Alman filozof, kültür eleştirmeni ve tercüman.

² Çev. "Dünya'nın tüm Gelecekleri"

³ Warren G. Bennis and Philip E. Slater'a (1968) ait olan Adokrasi kavramı, kamusal alandaki pratikleri; sistematik olmayan, yatay ve eşitlikçi bir siyasal model ışığında kurgular.

Çin Halk Cumhuriyeti'nde 1966-1976 yılları arasında yaşanan kültürel devrimin günümüz Çin sanatına olan etkisini araştırırken alt-kimlik ve sanat piyasası arasındaki ilişkiler üzerine edindiğim veriler beni kültür endüstrilerinin birer vitrini niteliğindeki sanat bienallerine yönlendirdi. Araştırmalarım sonucunda ikinci en eski sanat bienali olan São Paulo Bienali hakkında kapsamlı bilgi edinmiş ve bu konuda yazmak üzere notlar hazırlamış olmama rağmen, São Paulo Bienali'ni yerinde incelemek üzere seyahat ile ilgili yaşadığım sorunlar neticesinde danışmanımın, sayın Prof. Mümtaz Sağlam'ın da tavsiyesi ile Venedik Bienali'ne odaklandım.

Değişiklik teklifini vermemin ardından 56. Venedik Bienali süresince düzenlenen Venedik Uluslararası Yaz Okulu'na sosyal medyadan edindiğim bilgiler doğrultusunda başvurudum. İki ay süren bir hazırlık döneminin sonunda oluşturduğum başvuru dosyasının kabulü ile 8 Haziran-30 Eylül 2015 arasında bizzat Venedik'te bulunmamı sağlayacak olan bu küratörlük programına kabul edildim⁵. Yaz süresince, Venedik Bienali eski Slovenya Pavyonu küratörü Aurora Fonda başkanlığında yürütülen, katıldığım bu zengin küratörlük programı süresince 56. Venedik Bienal'ini yerinde inceleme fırsatına eriştim.

Bu program kapsamında yoğun ve doyurucu deneyimler kazanma fırsatım oldu. Örneğin, 31. Ljubljana Grafik Bienali'nin basın ön izlemesine katılmak, Grafik Bienali'nin küratörü Serpentine Galeri, Nicola Lees, Chiara Barbieri, Agnes Kohlmeyer ve bir Walter Benjamin uzmanı olan Sandro Pignotti gibi pek çok yerel ve uluslararası tanınmış isimden dersler almak, en büyük iki Fluxus koleksiyonundan⁶ birine ev sahipliği yapan Luigi Bonotto'nun koleksiyonuna erişim ile gerçekleştirilen bir serginin eş küratörlüğünü yapmak gibi...

Kurs süresince aldığımız bienal tarihi ile ilgili ders notları, bienal pavyonlarını ziyaretlerimizde edindiğimiz izlenimler ve bu deneyimler üzerinden geliştirdiğimiz fikirler, ayrıca ders dışında kalan vaktimde katıldığım etkinlikler ve incelemelere dayanarak güncel sanatın bir kesitini sunan bu çalışmamı oluşturmam mümkün oldu.

⁴ "Edimsel Sözcüler" terimini, güncel sanatın söylemsel yönünü vurgulamak üzere metaforik olarak kullanıyorum. Diğer bir deyişle, doğru ya da yanlış bir durumdan söz etmenin mümkün olmadığı bir durumu betimliyorum.

⁵ İstanbul Kültür Sanat Vakfı (İKSV)'nin Venedik Pavyonu için açılan stajyer kadrosuna yaptığım eş zamanlı başvuru kabul edilmemiştir.

⁶ Luigi Bonotto'nun yetmişli yılların başından günümüze kadar çeşitli Fluxus sanatçılarına ait eserler, sesli belgeler, videolar, posterler, kitaplar, dergiler ve baskılar; ellilerin sonlarından itibaren geliştirilen uluslararası sözlü-görsel araştırmalardan oluşan kişisel koleksiyonu, küratör okulu kapsamında bir gezide ziyaret edilmiş; kolektif üyelerini ikna etmem üzerine koleksiyondan çeşitli nadide parçalar seçkiye dâhil edilmiş; konsept bu çerçevede oluşturulmuştur.

Bununla birlikte, 56. Venedik Bienali, küratöryal konseptine kaynak oluşturan Walter Benjamin, Karl Marx gibi çeşitli toplumbilimci, edebiyatçı ve düşünürlerle, onlara farklı bir açıdan bakmama olanak verecek şekilde buluşmamı sağlaması açısından oldukça aydınlatıcı oldu. Ayrıca bienal kapsamında topladığım ve bu çalışmamda sunduğum görseller, güncel diyalektik imge arayışlarının da bir özeti niteliğindedir.

Susan Buck-Morss'un belirttiği gibi, "(...) estetik teorinin felsefî yorumlarına olanak vermek üzere, özgürleştirici ve demokratik bir keyfilikte, tümüyle tasdik etmek üzere değil; eleştirel bir yaklaşım" (2010,s. 72) benimseyerek yaptığım analizler, bienal kurumundan doğan bir kamusal alanın merkezden uzak sınırlarında da var olup olamayacağını sorguluyor.

Çalışmam aynı zamanda eski ve kurumsallaşmış bir bienalin, 115 gün boyunca aynı atmosferi soluyarak, yerinde ve detaylı incelenmesi ile ulaşılan bir deneyimi bütüncül şekilde anlatmayı amaçlıyor. Çalışmada her gün Cannaregio'dan San Marco'ya yaptığım bazen mecburi; çoğu zaman gündelik yaşamın içinde bir flâneur⁷ edasıyla ve tercihi yürüyüşlerin, eski konservatuvar binasından alınan küratörlük eğitiminin şahsiliğini de hissetmek mümkün.

Dolayısıyla kamusal olanın organik yapısına tutturulmamış bir kurgunun varlığına dair sorgulamalarımı gün yüzüne çıkarmaya odaklandığım bir edimsel sözceler arkeolojisi yaratmak çalışmamın ana sorunsalını oluşturur.

⁷Çev. "plansızca yürüyüşler yapan, çevreyi seyreden ve zamanın tadını çıkaran kişi."

Çitin Ötesinden Bakmak

Araştırmamın başında önbilgi edinebilmek amacıyla genel bir literatür taraması yaptım ve Venedik'teki yaz okuluna başvurabilmek için bir dosya hazırlama sürecinden geçtim. Bu süreç içinde halihazırdaki bir serginin eleştirisini ve yeni bir sergi önerisi hazırladım. Bu sergi planı doğrultusunda bir sunum oluşturdum.

Edindiğim bu önbilgiler ışığında Venedik'e vardığımda saha araştırması safhasına geçtim. Toplayabildiğim bütün basılı broşür, katalog, ders notu ve röportajlardan edindiğim bilgilerle saha araştırmama dair notlardan faydalanarak çalışmamı tamamladım. Venedik'te, o zamana kadar gördüğüm ve belki de tüm hayatım boyunca katılabileceğimden daha fazla sanatsal etkinliğe katılım sağladım. Bu alan araştırması sürecinde zamanımı olabildiğince verimli kullanmaya özen gösterdim. Öyle ki, "Symphony of Hunger: Digesting Fluxus in Four Movements"⁸ adlı eş küratörlüğünü yaptığım serginin açılışı ile sonlanan küratörlük eğitimimin ardından, kalan günlerimde bienalin ziyaret edemediğim mekânlarını da tamamlama fırsatı buldum.

Kültür-sanat alanında benzer bir araştırmayı yapacak olan kişilere önerim, bir turistin yüzeyselliğinden sıyrılabilme ve tüm bienal ile şehrin ilişkisini içine sindirebilmek adına, eğer imkân dâhilindeyse en az üç buçuk ay hakkında çalışma yapılacak etkinliğe odaklanacak zaman ve kaynağı ayırmak olacaktır.

⁸Çev. "Açlığın Senfonisi: Fluxus'u Dört Harekette Sindirmek,,

Olumsal Önermelerin Peşinde

Çin güncel sanatı ile ilgili daha önceden yapmış olduğum araştırmaya paralel bulgular elde ettiğim bu çalışma süresince kurduğum teorik bağlantı ve edindiğim deneyimler sayesinde şunu rahatça söyleyebilirim ki sanat diye adlandırdığımız sürecin dinamiklerine dair net bir tanımlamadan kaçınarak, tıpkı Walter Benjamin'in kurduğu bağlama benzer bir tür "diyalektik imge avcılığının"⁹ özellikle bu alandaki araştırmacılara fayda sağlayacağı aşikârdır.

Kültürün günümüz sanatı ile kurduğu hegemonyacı ilişkiyi çözümleyebilmenin bir başka yolu ise iç içe geçmiş kamusal alanların kesişim noktalarına odaklanarak bir adım geriye çekilip büyük resmi görmeye çalışmaktır. Bunu sağlayabilmenin bir yolu, bahsi geçen ilişkiler ağına dahil olarak deneyime dönüşen pratiklerin karşılaştırılması ve eleştirel incelenmesidir.

Araştırma süresince yaşamış olduğum en önemli zorluğun, üyesi olduğum sanatçı kolektifinin bünyesinde yaşamış olduğum deneyimleri, bienal yan etkinliklerinden ayırabilmek olduğunu söyleyebilirim.

Yaz okulunda aldığımız eğitim süresince Bienal'i bir kamusal alan olarak model alan çalışmalarımız doğrultusunda son derece profesyonel bir sergi hazırlayıp, son ayağında da tüm bu öğretilere alternatif yeni bir kamusal alan diyebileceğimiz bir performans ortaya koyabilmek, her iki kamusal alanın da birlikte simbiyotik var olabileceğini kanıtlıyordu.

Buna yakın bir yapılanmayı, Bienal yan etkinliklerinden biri olan "Jump Into the Unknown: Nine Dragon Heads"¹⁰ adlı sergide de deneyimlemek mümkündür. Sanatçı kolektiflerinin küratörlüğünde gerçekleşen bu sergi, finansmanını elde etmede aynı zorluğu yaşamasa da benzer bir dayanışmayı sergilemesi bakımından 2015 edisyonunda "Fluxus Ruhunu"¹¹ yansıtan bir deneyim sunarak kendi kamusal alanını belirliyordu.

Ön hazırlık, Venedik'te yaşam ve dönüş sonrası giriştiğim akademik yazım sürecinde kazandığım bilgi ve deneyimlerin bir sentezini yapacak olursam: Uzun bir literatür taraması ve yoğun saha araştırmam sonucunda maruz kaldığım kültür şokuna referans vererek günümüz sanatının, bilinen sınırlarının ötesinde bir o kadar daha potansiyel bulundurduğunu söylemek mümkün.

Benden sonra gelecek tüm araştırmacılara önerim, sanat eleştirisinin gücünü yitirmeye başladığı bu dönemde, okumalarını ve araştırmalarını daha deneysel önermelere açık bir şekilde, birlikte yaşama izin veren bir dili ön plana çıkararak, farklı kamusal alanların etkileşime girdiğini göz önünde bulundurarak yapmaları.

⁹ "Diyalektik imge avcılığı"; diğer bir deyişle, geçmişe ait imgelerde günümüze dair ipuçları bulmak, özgün ve bağımsız yorumlar geliştirmek üzere araştırma yapmak. Benjamin bu kavramı dönemin baskıcı rejimine karşı alternatif bir direniş yöntemi olarak ön plana çıkarır.

¹⁰ Çev. "Bilinmeyene Atla: Dokuz Ejderha Başı"

¹¹ "Fluxus Ruhunu", George Maciunas'ın manifestosuna uygun, metalaşmaya karşı sanatsal bir üretim modelidir. Sonraları Maciunas, belgelemeye açık ve kafa yormaya yönelik çalışmalarla bu yoldan sapanları, akıma ihanete varan ithamlarda bulunmak kaydıyla eleştirir. (Dieter Daniels, Rudolf Frieling, Heike Helfert, 2021)

KAYNAKÇA

Austin, J.L. (1962): *How to Do Things with Words*. Oxford: Clarendon Press.

Buck-Mors, S. (2010): *Görmenin Diyalektiği*. İstanbul: Metis Yayıncılık Ltd.

Dieter Daniels, Rudolf Frieling, Heike Helfert (2021): Traitor, You Left Fluxus!. Media Kunst Netz: <http://www.medienkunstnetz.de/works/traitor/images/2/>